

مطالعه و بررسی نحوه اجرا و نظارت بر قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان در ایران

نوید دهقانی

کارشناس ارشد مدیریت رسانه، دانشگاه پیام نور، واحد تهران غرب، ایران

چکیده

حمایت مادی و معنوی از عملکرد مؤلفان، مصنفان و هنرمندان به‌عنوان حقوق اساسی و اصلی در حوزه حقوق فرهنگی و هنری محسوب می‌گردد. اهمیت حفاظت از نشر آثار فرهنگی و هنری و همچنین حمایت از حقوق مادی و معنوی پدیدآورندگان در کشور واضح و مبرهن بوده و بر کسی پوشیده نیست. حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان به‌عنوان فردی حقیقی که اثر خود را بر اساس مطالعه، تحقیق و پژوهش مبتنی بر اندیشه و تجربیات خود خلق و ایجاد نموده است، از چالش‌برانگیزترین و متغیرترین مسائل در عرصه حقوقی است (تغییرات مداوم در گذر زمان در حوزه مالکیت فکری و معنوی کاملاً مشهود است). برای حمایت از حقوق مالکیت فکری (در افراد حقیقی و حقوقی)، قوانین مؤلفان و مصنفان به‌منظور توسعه فرهنگ حمایت از آثار آنان و همچنین حفاظت از آفرینش‌های فرهنگی و هنری ایجاد شده است. قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان حاصل تلاش همه‌جانبه قانون‌گذاران، مسئولان اجرایی و قوای نظارتی، جهت مقابله با کپی‌برداری و سایر دستبردها و سرقت‌های مرتبط با آثار مؤلفین را شامل می‌شود. به‌طور کلی، قوانین حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، احقاق حق در زمینه مالکیت ادبی و هنری را تأیید و تضمین می‌کند در این مقاله تلاش می‌گردد تا با توجه به تضييع گسترده در زمینه حق نشر آثار مؤلفان و صنفان، به‌ضرورت حمایت از این مهم پرداخته شود.

کلیدواژه: تألیفات، مؤلفان، مصنفان، حقوق، قانون، هنر، نظارت.

مقدمه

مالکیت مفهومی است که پیشینه‌ای به درازی پیشینه زندگی بشر در کره خاکی دارد تا چند قرن پیش مالکیت تنها نسبت به اشیا مادی متصور بود؛ اما، به موازات توسعه جوامع و پیشرفت علمی و فرهنگی آن بعضی از مظاهر غیر مادی از جمله حقوق افراد نسبت به مطالبات آن‌ها و جنبه‌های مختلف بهره‌برداری از اموال غیر مادی نیز به‌عنوان نوعی مال شناخته شدند (نامدار، ۱۳۸۲). یک مولف، حق دارد محتوایی که خلق کرده است را مالکیت کند و از آن به‌عنوان یک منبع درآمد برای خودش استفاده کند. قانون مؤلفان به مؤلفان این حق را می‌دهد که حقوق مالکیت فکری خودش را به‌طور کامل از طریق نشان تجاری، حق نشر، حق انحصاری و حق توزیع محافظت کند.

در سال ۱۹۷۰، سازمان جهانی مالکیت فکری تأسیس شد. در سال‌های بعد این سازمان به‌عنوان یکی از سازمان‌های تخصصی سازمان ملل متحد مطرح شد. همانطور که در ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر ذکر شده است، حقوق مالکیت معنوی نیز می‌تواند به‌عنوان یک حقوق بشر شناخته شود. علاوه بر این، کشورهای مختلف قوانینی را برای حمایت از مالکیت معنوی، توسعه اقتصاد و بهبود روابط بین‌الملل از طریق حفظ حقوق آثار بدیع وضع کرده‌اند. (نعمتی و همکاران، ۱۴۰۰).

همانطور که گفته شد، ذهن انسان دارای خلاقیت و قابلیت پردازش نامحدود است. در این راستا، قانونگذاران تلاش می‌کنند تا قوانینی را تدوین و تنظیم کنند تا در حد امکان همه موارد را شامل شود و تشریفات حمایت از پرونده‌ها را به حداقل برسانند. در کنوانسیون بین‌المللی برن که منبع و الهام بسیاری از کشورها در زمینه قانون‌گذاری در زمینه مالکیت ادبی و هنری بوده است، نمونه‌های ارائه شده به دو صورت صریح و تمثیلی می‌باشد. ایرادات متعددی از جمله پراکندگی و تقطیع در تنظیم مصادیق و تکرار مصادیق به این قانون وارد است (نعمتی و همکاران، ۱۴۰۰).

بسیاری از کشورها، شامل ایران قوانینی را در نظر گرفته‌اند که حمایت از حقوق مالکیت فکری مؤلفان را تضمین می‌کنند. این قوانین از میان آنها می‌توان به قانون ملی حقوق مؤلفین و مصنفان از سال ۱۳۶۵ در ایران اشاره کرد. قانون مؤلفان به‌منظور حمایت از حقوق مؤلفان و ایجاد حریم خصوصی برای آثار خلاقانه آنان در سال ۱۳۷۲ تصویب شد قانون است که برای تامین حقوق مؤلفان متصدی خلق آثار و افرادی که حق نشر دارند، ابداع شده است.

بسیاری از کشورها نیز به جزئیات حمایت از مؤلفان پرداخته‌اند، از جمله حقوقی برای حمایت از مؤلفان کتاب و مقالات، موسیقی نرم افزارها و برنامه‌های رایانه‌ای. حمایت شامل تعریف دقیق از ارائه حقوق مالکیت فکری، نحوه ارائه مالکیت فکری و همچنین مسائل مربوط به پس انداز و متناسب بودن با قوانین محلی است. اتحادیه بین‌المللی حقوق مؤلفین نیز گروهی از جوانان این جهانی برای حقوق مالکیت فکری مؤلفان تدوین کرده است. این گروه‌های قوانینی را برای حفاظت از حقوق مالکیت فکری مانند حق نشر، حق توزیع، حق نمایش، اجرا و نواختن در نظر می‌گیرند.

هدف اصلی از حمایت از حقوق مالکیت فکری مؤلفان، ایجاد تشویق برای سرمایه‌گذاری و ایجاد ایده‌های نوین است. به این ترتیب تحقیق بهترین استفاده از ایده‌هایی که توسط مؤلفان طراحی شده است، در زمان و پیشرفت روز افزون برنامه‌ها و تکنولوژی‌های جدید تضمین می‌گردد. به‌طور کلی قانون مؤلفان جهت حمایت از حقوق مؤلفان و جلوگیری از سوءاستفاده از آثار خلاقانه آنان، چندین دسته از حقوق را شامل می‌شود این حقوق عبارتند از:

الف) حق تصمیم‌گیری در مورد انتشار یا عدم انتشار اثر

تصمیم‌گیری در مورد نخستین انتشار یا عدم انتشار اثر، حق انحصاری پدید آورنده است و هیچ مقامی نمی‌تواند او را مجبور به این کار کند. پس از مرگ صاحب اثر در صورت عدم انتشار آن اثر در زمان حیاتش قائم مقام قانونی او می‌تواند در این خصوص اتخاذ تصمیم کند.

(ب) حق ولایت بر اثر (حق انتساب اثر)

این حق پیوندی است که صاحب اثر را به اثر خلق شده مرتبط می‌کند (صفایی، ۱۳۷۵). به موجب این حق هرگاه اثر منتشر گردد باید نام پدید آورنده یا نام مستعار او روی اثر درج شود مگر اینکه پدیدآورنده تصمیم به انتشار بی نام اثر بگیرد. همچنین او می‌تواند به استناد این حق، نسبت به انتساب جعلی اثر اعتراض کند.

(ج) حق حرمت اثر (تمامیت اثر)

از آنجا که اثر فکری به شخصیت آفریننده او وابسته است، از این رو تمامیت اثر باید محترم شمرده شود و هیچکس بدون موافقت خالق اثر نباید آن را تغییر دهد. این حق را از تحریف، ناقص سازی و تغییرات اثر مورد حمایت منع می‌کند.

(د) حق عدول یا استرداد

به موجب این حق، پدیدآورنده اثر ادبی و هنری، پس از انتقال حق بهره برداری مادی از اثر و حتی پس از انتشار، می‌تواند آن را پس گرفته و مانع نشر مجدد آن شود. فلسفه شناسایی این حق آن است که شخصیت صاحب اثر در آنچه پدید آورده، متبلور شده و هنگامی که بنا به مصالحی مایل به انتشار مجدد اثر خود نیست او را مورد تحمیل قرار داد و همچنین اجبار وی به خلق اثر است که عملی غیرقانونی و غیر اخلاقی به شمار می‌آید. از میان این چهار مصداق حق معنوی، حق استرداد اثر و حق تصمیم‌گیری در مورد انتشار یا عدم انتشار اثر تنها در برخی کشورها مانند فرانسه پذیرفته شده است (استرول و همکاران، ۲۰۰۰).

حق مولف از حقوق مادی است و مربوط به نسخه‌های اصلی آثار نویسنده است. این حق، بخشی از مالکیت معنوی است که حق انحصاری اختراع و علامت تجاری را نیز در بر می‌گیرد. به‌طور کلی، حق مولف به سبب نقش و مشارکت مؤلفان در جامعه به آنان اعطا می‌شود و آنان را به مشارکت در پیشرفت و دانش آگاهی ترغیب می‌کند (حریف ۱۳۸۱)

معاهده برن

معاهده برن برای حمایت از پدید آورندگان آثار ادبی و هنری در سال ۱۸۸۶ متولد و در ۵ دسامبر ۱۸۸۷ لازم الاجرا گردید. این معاهده از تاریخ تصویب تا به حال چندین مرتبه مورد اصلاح قرار گرفته است. از جمله مهم‌ترین آنها اصلاحی رم ۱۹۲۸، اصلاحی بروکسل ۱۹۴۸، اصلاحی استکهلم ۱۹۶۷ و آخرین اصلاحی پاریس ۱۹۷۱ می‌باشد. معاهده برن نخستین و مهم‌ترین سند جامع بین‌المللی در زمینه حقوق پدیدآورندگان است. این سند سنگ بنای رشته حقوق مالکیت فکری را تشکیل می‌دهد. معاهده مبتکر ایجاد اتحادیه‌ای فرضی است، که از یک طرف در بطن آن قاعده بنیادی «تشبیه اعضای اتحادیه به عضو ملی» اعمال می‌شود و از طرف دیگر واضح یک سری اصول و قواعد حمایتی الزامی است که «حداقل حقوق معاهده‌ای» نامیده می‌شود. اصل حمایت بدون تشریفات شناسایی حق معنوی، اصل حق انحصاری تکثیر، ترجمه، اقتباس، عرضه، پخش رادیویی و تعقیب برای مؤلفان از آورده‌های مهم این معاهده در تاریخچه حقوق مالکیت فکری است. این معاهده در وضع سایر معاهدات بعدی لحاظ و مورد تاکید قرار گرفته است. شرط الحاق به موافقتنامه تجاری حقوق مالکیت فکری مصوب ۱۹۹۴ که امروزه سندی فراگیر می‌باشد پذیرش مواد ۱ الی ۲۱ معاهده برن است. شرط لازم جهت ورود کشورها به سازمان تجارت جهانی نیز پذیرش و اعمال موافقتنامه یاد شده است؛ بنابراین معاهده برن نه تنها به لحاظ فرهنگی بلکه از دیدگاه اقتصادی نیز پیش از گذشته مورد توجه جهانیان می‌باشد.

قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان در کشور

تعاریف

ماده ۱- از نظر این قانون به مولف و مصنف و هنرمند «پدیدآورنده» و به آنچه از راه دانش یا هنر و یا ابتکار آنان پدید می آید بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان و یا ظهور و یا ایجاد آن به کار رفته «اثر» اطلاق می شود.

ماده ۲- اثرهای مورد حمایت این قانون به شرح زیر است:

۱. کتاب و رساله و جزوه و نمایشنامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی و هنری.
 ۲. شعر و ترانه و سرود و تصنیف که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.
 ۳. اثر سمعی و بصری به منظور اجرا در صحنه های نمایش یا پرده سینما یا پخش از رادیو یا تلویزیون که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد
 ۴. اثر موسیقی که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.
 ۵. قاشی و تصویر و طرح و نقش و نقشه جغرافیایی ابتکاری و نوشته ها و خط های تزئینی و هر گونه اثر تزئینی و اثر تجسمی که به هر طریق و روش به صورت ساده یا ترکیبی به وجود آمده باشد.
 ۶. هر گونه پیکره (مجسمه).
 ۷. اثر معماری از قبیل طرح و نقشه ساختمان
 ۸. اثر عکاسی که با روش ابتکاری و ابداع پدید آمده باشد.
 ۹. اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی و نقشه قالبی و گلیم.
 ۱۰. اثر ابتکاری که بر پایه فرهنگ عامه (فولکور) یا میراث فرهنگی و هنر ملی پدید آمده باشد.
 ۱۱. اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد.
 ۱۲. هر گونه اثر مبتکرانه دیگر که از ترکیب چند اثر از اثرهای نامبرده در این فصل پدید آمده باشد.
- ماده ۳- حقوق پدیدآورنده شامل حق انحصاری نشر و پخش و عرصه و اجرای اثر و حقوق بهره برداری مادی و معنوی از نام و اثر اوست.

ماده ۴- حقوق معنوی پدیدآورنده محدود به زمان و مکان نیست و غیر قابل انتقال است.

ماده ۵- پدیدآورنده اثرهای مورد حمایت این قانون میتواند استفاده از حقوق مادی خود را در کلیه موارد از جمله موارد زیر به غیر واگذار کند:

- ۱- تهیه فیلم های سینمایی و تلویزیونی و مانند آن
 - ۲- نمایش صحن های مانند تئاتر و باله و نمایش های دیگر.
 - ۳- ضبط تصویری یا صوتی اثر بر روی صحنه یا نوار یا هر وسیله دیگر.
 - ۴- پخش از رادیو و تلویزیون و وسایل دیگر.
 - ۵- ترجمه و نشر و تکثیر و عرضه اثر از راه چاپ و نقاشی و عکاسی و گراور و کلیشه و قالب ریزی و مانند آن.
 - ۶- استفاده از اثر در کارهای علمی و ادبی و صنعتی و هنری و تبلیغاتی.
 - ۷- به کار بردن اثر در فراهم کردن یا پدیدآوردن اثرهای دیگری که در ماده دوم این قانون درج شده است.
- ماده ۶- اثری که با همکاری دو یا چند پدیدآورنده به وجود آمده باشد و کار یکایک آنان جدا و متمایز نباشد اثر مشترک نامیده می شود و حقوق ناشی از آن حق مشاع پدیدآورندگان است.

ماده ۷- نقل از اثرهایی که انتشار یافته است و استناد به آنها به مقاصد ادبی و علمی و فنی و آموزشی و تربیتی و به صورت انتقاد و تقریظ با ذکر ماخذ در حدود متعارف مجاز است.

ماده ۸- کتابخانه های عمومی و مؤسسات جمع آوری نشریات و مؤسسات علمی و آموزشی که به صورت غیرانتفاعی اداره می شوند می توانند طبق آییننامه های که به تصویب هیات وزیران خواهد رسید از اثرهای مورد حمایت این قانون از راه عکس برداری یا طرق مشابه آن به میزان مورد نیاز و متناسب با فعالیت خود نسخه برداری کنند.

ماده ۹- وزارت اطلاعات می تواند آثاری را که قبل از تصویب این قانون پخش کرده و یا انتشار داده است پس از تصویب این قانون نیز کماکان مورد استفاده قرار دهد.

ماده ۱۰- وزارت آموزش و پرورش می تواند کتاب های درسی را که قبل از تصویب این قانون به موجب قانون کتاب های درسی چاپ و منتشر کرده است کماکان مورد استفاده قرار دهد.

ماده ۱۱- نسخه برداری از اثرهای مورد حمایت این قانون، مذکور در بند ۱ از ماده ۲ و ضبط برنامه های رادیویی و تلویزیونی فقط در صورتی که برای استفاده شخصی و غیر انتفاعی باشد مجاز است.

ماده ۱۲- مدت استفاده از حقوق مادی پدیدآورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می شود از تاریخ مرگ پدیدآورنده سی سال است و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار وزارت فرهنگ و هنر قرار خواهد گرفت.

تبصره - مدت حمایت اثر مشترک موضوع ماده ۶ این قانون سی سال بعد از فوت آخرین پدیدآورنده خواهد بود.

ماده ۱۳- حقوق مادی اثرهایی که در نتیجه سفارش پدید می آید تا سی سال از تاریخ پدیدآمدن اثر متعلق به سفارش دهنده است مگر آن که برای مدت کمتر یا ترتیب محدودتری توافق شده باشد.

تبصره - پاداش و جایزه نقدی و امتیازاتی که در مسابقات علمی و هنری و ادبی طبق شرایط مسابقه به آثار مورد حمایت این قانون موضوع این ماده تعلق میگیرد متعلق به پدیدآورنده خواهد بود.

ماده ۱۴- انتقال گیرنده حق پدیدآورنده میتواند تا سی سال پس از واگذاری از این حق استفاده کند مگر این که برای مدت کمتر توافق شده باشد.

ماده ۱۵- در مورد مواد ۱۳ و ۱۴ پس از انقضای مدتهای مندرج در آن مواد استفاده از حق مذکور در صورت حیات پدیدآورنده متعلق به خود او و در غیر این صورت تابع ترتیب مقرر در ماده ۱۲ خواهد بود.

ماده ۱۶- در موارد زیر حقوق مادی پدیدآورنده از تاریخ نشر یا عرضه به مدت سی سال مورد حمایت این قانون خواهد بود:

۱- اثرهای سینمایی یا عکاسی.

۲- هرگاه اثر متعلق به شخص حقوقی باشد یا حق استفاده از آن به شخص حقوقی واگذار شده باشد.

ماده ۱۷- نام و عنوان و نشان و ویژگیهای که معرف اثر است از حمایت این قانون برخوردار خواهد بود و هیچکس نمیتواند آنها را برای اثر دیگری از همان نوع یا مانند آن به ترتیبی که القا شبهه کند به کار برد.

ماده ۱۸- انتقال گیرنده و ناشر و کسانی که طبق این قانون اجازه استفاده یا استناد یا اقتباس از اثری را به منظور انتفاع دارند باید نام پدیدآورنده را با عنوان و نشانه ویژه معرف اثر همراه اثر یا روی نسخه اصلی یا نسخه های چاپی یا تکثیر شده به روش معمول و متداول اعلام و درج نمایند مگر این که پدیدآورنده به ترتیب دیگر موافقت کرده باشد.

ماده ۱۹- هر گونه تغییر یا تحریف در اثرهای مورد حمایت این قانون و نشر آن بدون اجازه پدیدآورنده ممنوع است.

ماده ۲۰- چاپخانه ها و بنگاه های ضبط صوت و کارگاه ها و اشخاصی که به چاپ یا نشر یا پخش و یا ضبط و یا تکثیر اثرهای مورد حمایت این قانون میپردازند باید شماره دفعات چاپ و تعداد نسخه کتاب یا ضبط یا تکثیر یا پخش یا انتشار و شماره مسلسل روی صفحه موسیقی و صدا را بر تمام نسخه هایی که پخش می شود یا ذکر تاریخ و نام چاپخانه یا بنگاه و کارگاه مربوط به حسب مورد درج نمایند.

ماده ۲۱- پدیدآورندگان می توانند اثر و نام و عنوان و نشانه ویژه اثر خود را در مراکزی که وزارت فرهنگ و هنر با تعیین نوع آثار آگهی می نماید به ثبت برسانند.

ماده ۲۲- حقوق مادی پدیدآورنده موقعی از حمایت این قانون برخوردار خواهد بود که اثر برای نخستین بار در ایران چاپ یا نشر یا اجرا شده باشد و قبلاً در هیچ کشوری چاپ یا نشر یا پخش و یا اجرا نشده باشد.

ماده ۲۳- هرکس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را که مورد حمایت این قانون است به نام خود یا به نام پدیدآورنده بدون اجازه او یا عامداً به شخص دیگری غیر از پدیدآورنده نشر یا پخش یا عرضه کند به حبس تادیبی از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.

ماده ۲۴- هرکس بدون اجازه ترجمه دیگری را به نام خود یا دیگری چاپ و پخش و نشر کند به حبس تادیبی از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد.

ماده ۲۵- متخلفین از مواد ۱۷- ۱۸- ۱۹- ۲۰- ۲۱ این قانون به حبس تادیبی از سه ماه تا یک سال محکوم خواهند شد.

ماده ۲۶- نسبت به متخلفان از مواد ۱۷- ۱۸- ۱۹- ۲۰ این قانون در مواردی که به سبب سپریشدن مدت حق پدیدآورنده استفاده از اثر با رعایت مقررات این قانون برای همگان آزاد است وزارت فرهنگ و هنر عنوان شاکی خصوصی را خواهد داشت.

ماده ۲۷- شاکی خصوصی میتواند از دادگاه صادرکننده حکم نهایی درخواست کند که مفاد حکم در یکی از روزنامه ها به انتخاب و هزینه او آگهی شود.

ماده ۲۸- هرگاه تخلف از این قانون شخص حقوقی باشد علاوه بر تعقیب جزایی شخص حقیقی مسئول که جرم ناشی از تصمیم او باشد خسارت شاکی خصوصی از اموال شخص حقوقی جبران خواهد شد و در صورتی که اموال شخص حقوقی به تنهایی تکافو نکند ما به التفاوت از اموال مرتکب جرم جبران می شود.

ماده ۲۹- مراجع قضایی میتوانند ضمن رسیدگی به شکایت شاکی خصوصی نسبت به جلوگیری از نشر و پخش و عرضه آثار مورد شکایت و ضبط آن دستور لازم به ضابطین دادگستری بدهند.

ماده ۳۰- اثرهایی که پیش از تصویب این قانون پدید آمده از حمایت این قانون برخوردار است.

اشخاصی که بدون اجازه از اثرهای دیگران تا تاریخ تصویب این قانون استفاده یا بهره برداری کرده اند حق نشر یا اجرا یا پخش یا تکثیر یا ارائه مجدد یا فروش آن آثار را ندارند مگر با اجازه پدیدآورنده یا قائم مقام او با رعایت این قانون. متخلفین از حکم این ماده و همچنین کسانی که برای فرار از کیفر به تاریخ مقدم بر تصویب این قانون اثر را به چاپ رسانند یا ضبط یا تکثیر یا از آن بهره برداری کنند به کیفر مقرر در ماده ۲۳ محکوم خواهند شد.

دعای و شکایاتی که قبل از تصویب این قانون در مراجع قضایی مطرح گردیده و به اعتبار خود باقی است.

ماده ۳۱- تعقیب بزه های مذکور در این قانون با شکایت شاکی خصوصی شروع و با گذشت او موقوف می شود.

ماده ۳۲- مواد ۲۴۵ و ۲۴۶ و ۲۴۷ و ۲۴۸ قانون مجازات عمومی ملغی است.

ماده ۳۳- آیین نامه های اجرایی این قانون از طرف وزارت فرهنگ و هنر و وزارت دادگستری و وزارت اطلاعات تهیه و به تصویب هیات وزیران خواهد رسید.

قانون فوق مشتمل برسی و سه ماده و سه تبصره پس از تصویب مجلس سنا در تاریخ روز دوشنبه سوم آذر ماده ۱۳۴۸ در جلسه روز پنجشنبه یازدهم دی ماه یک هزار و سیصد و چهل و هشت شمسی به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

در هر صورت پدید آورنده یک اثر می تواند با انتقال حقوق مادی ناشی از اثر خود به یکی از طرق فوق الذکر یا موارد مشابه اقدام به واگذاری این حق به غیر نماید. منظور از غیر شخصی است که حق بهره برداری و استفاده از حقوق مادی اثر به او واگذار شده است. از هنگام انتقال این حقوق به غیر نامبرده حق استفاده از حقوق مادی اثر را داشته و پدید آورنده نمی تواند در مدت زمان بهره برداری دخل و تصرفی در این حقوق داشته باشد مگر به وجه قانونی. لازم به ذکر است معمولاً انتقال حقوق مادی به غیر طی قراردادی صورت می پذیرد. در این قرارداد چگونگی و نحوه بهره برداری و همچنین مدت زمان استفاده از حق مادی قید می شود؛ مثلاً نویسنده ای حق چاپ کتاب خود را برای مدت سه سال با ناشری قرار داد می بندد. بدیهی است در این مدت کلیه حقوق انتشار برابر قرارداد منعقد متعلق به ناشر است و نویسنده در این مدت نمی تواند قرارداد مشابهی با ناشر دیگر منعقد کند.

در صورتی که مدت استفاده از حق مادی معین نشده باشد انتقال گیرنده نهایتاً به مدت سی سال می تواند از حق مادی پدید آورنده اثر بهره برداری نماید.

ایرادات وارده

الف) متأسفانه پس از ابلاغ بخشنامه ریاست محترم قوه در سال ۱۳۹۸ مبنی بر کاهش جمعیت کیفری زندانها، ما شاهد این هستیم که در حوزه حقوق نشر و حقوق مالکیت فکری، تنها قانون موجود که همان «قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب سال ۱۳۴۸» است، دیگر اجرا نمی شود؛ یعنی با توجه به این بخشنامه، قضات به وصف کیفری عناوین مجرمانه مندرج در آن قانون با مسامحه بسیار زیاد توجه نموده و در بسیاری از موارد وصف کیفری را از شکایات مطروحه برداشته و قرار منع تعقیب صادر می نمایند؛ یعنی اینکه دیگر ضمانت اجرایی برای صیانت از حقوق مالکیت فکری و حقوق ناشران و نویسندگان وجود ندارد.

ب) دلیل تشکیل دادسرای فرهنگ و رسانه، پیشنهاد اهالی نشر و فرهنگ در راستای صیانت از حقوق و حفظ شأن و منزلت آنها بود. حال آنکه با وجود گذشت بیش از یک دهه از تشکیل این دادسرا، عملاً قصد و منظور اصلی تامین نشده است.

ج) رسیدگی سریع، فوری و تخصصی، از دیگر دلایل تشکیل این دادسرا بود، به دلیل اینکه فرد متهم در صورت اطلاع رسیدگی، با تکرار رفتار مجرمانه خود، ضرر و زیان بیشتری به شاکی پرونده وارد می کند. ولی متأسفانه رسیدگی فوری که از اهداف تشکیل این دادسرا بود نیز به دست نیامد.

اما راهکارهای پیشنهادی که در راستای تأمین حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان می توان ارائه داد:

- ۱- تنها قانون حاکم در این حوزه، بیش از نیم قرن از تصویب آن می گذرد که لزوم بازنگری کامل و اساسی در آن را می طلبد.
- ۲- لزوم در نظر گرفتن ضمانت اجراهای لازم جهت صیانت از حقوق نویسندگان ضروری است. چرا که متأسفانه برداشت عامه از «سرقت ادبی» این است که «اتفاق خاصی رخ نداده است» که این رویکرد صد در صد غلط و نادرست است.

۳- تنظیم موافقت نامه‌های دو یا چند جانبه میان دولت ایران و کشورهای فارسی زبان در راستای صیانت از حقوق نویسندگان و ناشران ایرانی، به این صورت که در صورت بروز سرقت ادبی و کپی‌برداری یا چاپ غیر قانونی، آن کشورها نهایت همکاری را در رسیدگی قضایی یا اجرای آراء صادره از محاکم ایران انجام دهند.

۴- حمایت از ناشران در راستای حمایت از اجرای «کنوانسیون برن» به این صورت که ناشرانی که با عقد قراردادهای صحیح کپی رایت و دو یا چند جانبه در زمینه چاپ و ترجمه به فارسی یا از فارسی به زبان‌های دیگر، اقدامات موثری بر می‌دارند، مورد حمایت و تشویق قرار گیرند.

نتیجه گیری

نشر و انتقال مفاهیم و دانش نقش مهمی در رشد اقتصاد و توسعه پایدار دارد. به همین خاطر بعضاً دولت‌ها در این حیطه نقشی با اهمیت و گاهی دو پهلو دارند؛ از یک طرف، باید مکان و فضایی مطلوب به وجود آورند که مبدعان و مؤلفان علم و فناوری با اطمینان فعالیت کنند و از برآیند تولیدات خود سود ببرند و به تولید بیشتر علم بپردازند و از سمت دیگر پشتیبانی از آن‌ها نباید طوری باشد که محیط برای رشد علمی محدود گردد، چرا که همیشه ارتقا در یک علم بر بهره مندی از آثار مبدعان پیشین استوار است؛

بنابراین، برای رسیدن به این مقاصد، راهکارهای حقوقی مخصوصی (نظارت مستقیم قوه قهریه) لازم است؛ دستوالعمل‌های لازم الاجرای بازدارنده حقوقی که جهت پشتیبانی از نتایج فکری انسان در زمینه‌های صنعت به معنی عامه کلمه و دانش و ادب و هنر نقش مهمی دارد، حقوق مالکیت معنوی است و حمایت از آن ضروری و اجتناب ناپذیر خواهد بود.

منابع

۱. شکوه نامدار، (۱۳۸۲)، آثار تحت حمایت کپی رایت در حقوق انگلستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق خصوصی.
 ۲. احسان نعمتی، محمدرضا پروین، مهدی طالقان غفاری، (۱۴۰۰)، تحلیلی بر رویکردهای مبتنی بر حصری یا تمثیلی بودن ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ با نگاهی اجمالی به کنوانسیون برن، پژوهشنامه حقوق تطبیقی، دوره ۵، شماره ۱، صفحات ۲۵۸-۲۳۷.
 ۳. سید حسین صفایی (۱۳۷۵)، مقالاتی درباره حقوق مدنی و حقوق تطبیقی، تهران.
 ۴. عباس، حری (۱۳۸۱)، دایره المعارف کتابداری و اطلاع رسانی. جلد اول. کتابخانه ملی جمهوری ایران.
- منابع انگلیسی:

1. Alain Strawel and Estelle Derclaye, Droit d'auteur et numerique, Bruxelles, Bruylant, 2000.